

Državni izpitni center

JESENSKI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Sreda, 1. september 2004

SPLOŠNA MATURA

IZPITNA POLA 1**ESEJSKA VPRAŠANJA (splošna ocenjevalna shema)**

-
- 0–5 ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
-
- 6–9 delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
-
- 10–13 opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
-
- 14–17 jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih socioloških teorij;
-
- 18–20 jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglobljenih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.
-

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1**DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH ODGOVOROV****1. Razpravljajte o pluralizaciji oblik družinskih skupnosti v sodobnih družbah.**

Kandidati/kandidatke vključijo v svoj odgovor za najvišje število točk (18 – 20):

- opredelitev pojma **družina** in **pluralizacija** oblik družinskih skupnosti,
- **vzroke** za pojav pluralnosti,
- **kratko predstavitev** (opise) nekaterih posameznih oblik,
- **odnos sodobnih družb** do pluralnosti družinskih skupnosti,
- **stališča nekaterih socioloških teorij** do teh pojavov (npr. Parsonsove, feminističnih itd.).

2. Analizirajte vpliv dela na preživljanje prostega časa v sodobnih družbah.

Kandidati/kandidatke vključijo v svoj odgovor za najvišje število točk (18 – 20):

- opredelitev pojmov **delo in prosti čas**,
- opredelitev **dela kot dejavnika družbenega statusa** posameznika (pomen dela za pridobitev ekonomskih dobrin, družbene moči in ugleda), kar močno vpliva na preživljanje prostega časa,
- razlikovanje treh temeljnih **vzorcev povezanosti** dela in prostega časa,
- opredelitev **pomena kulturnih razlik** glede vrednotenja pomena dela,
- **kritične poglede** na preživljanje prostega časa v sodobnih družbah (A. Gorz, H. Marcuse).

3. Razpravljajte o etičnih problemih v znanstvenem raziskovanju. V razpravo vključite tudi razlike in podobnosti med naravoslovnimi in družboslovnimi znanostmi.

Kandidati/kandidatke se morajo za najvišje možno število točk (18 – 20) v odgovoru osredotočiti na etične probleme v znanstvenem raziskovanju in ne na probleme uporabe znanstvenih spoznanj. Tako naj v odgovor vključijo:

- razpravo o **možnih nasprotjih** med pravico raziskovalca, da raziskuje, kar ga zanima, in med pravico objekta raziskovanja, da ni fizično ali psihično zlorabljan, in pravico do varovanja zasebnosti;
- razpravo o tem, pri **katerih metodah** sociološkega raziskovanja se ti problemi pogosteje zastavljajo in zakaj;
- razpravo o odgovornosti raziskovalcev, da **upoštevajo najvišje raziskovalne standarde** (oziroma načela znanstvenega spoznanja), so kritični do postopkov in rezultatov svojega dela in pošteni pri prikazovanju znanstvenih rezultatov;
- ugotovitev, da so v družboslovju **odnosi** med raziskovalcem in objektom raziskovanja **kompleksnejši** v primerjavi z naravoslovjem in zakaj; etična vprašanja se zato ostreje zastavljajo;
- ponazoritev s konkretnimi **primeri**.

4. **Razpravljajte o modernih družbah kot sekulariziranih družbah.**

(Kritično razmislite, koliko je sekularizacija nujni vidik modernizacijskih procesov, in navedite utemeljitve za in proti.)

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje možno število točk (18 – 20) v odgovoru:

- opredeliti **procese sekularizacije** in njihove različne vidike (zmanjševanje vloge in pomena religije in religioznih institucij na različnih področjih družbenega življenja, npr. v gospodarstvu, politiki, šolstvu; laizacija družbe; na individualni ravni upadanje udeležbe pri verskih obredih, svobodnejši odnos posameznikov in posameznic do verskih nauk, dogem itd.);
- razpravljati o **povezanosti sekularizacije z drugimi modernizacijski procesi**;
- razpravljati o tem, da je **tezo o sekularizaciji mogoče problematizirati**, kajti tudi v modernih družbah se velik delež posameznikov in posameznic opredeljuje kot religiozen, pojavljajo se številna nova religijska gibanja, vznikajo verski fundamentalizmi itd.;
- ugotoviti, da glede na prej omenjeno nekateri govorijo o **revitalizaciji religije**, drugi pa imajo ravno pojave npr. novih religijskih gibanj za znamenje sekularizacije (posamezniki/posameznice se ne čutijo zavezani tradicionalnim religijskim institucijam itd.).

5. **Analizirajte vprašanje kakovosti življenja z vidika materialnih in nematerialnih dejavnikov.**

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18 – 20) v svoj odgovor vključiti:

- opredelitev kakovosti življenja kot celote **materialnih in nematerialnih področij** življenja ljudi,
- ugotovitev o **materialni blaginji** kot nujnem, vendar ne zadostnem **pogoj** kakovostnega življenja,
- **dejavnike oz. kazalce materialne blaginje**/življenjske ravni: dohodki, zdravje, delo, prehrana, stanovanje, izobrazba itd.,
- **duhovne dobrine**: vključenost v družbene odnose, možnost izbire življenjskega sloga, dostop do kulturnih dobrin, možnost udeležbe v javnem življenju,
- **ugotovitve iz študij** J. K.Galbraitha, J. Galtunga in drugih,
- navedbe primerov slovenskih študij kakovosti življenja.

IZPITNA POLA 2**1. METODE SOCIOLOŠKEGA RAZISKOVANJA**

1. *Preberite vir A in ugotovite, kako so bili zbrani podatki za raziskavo. (1 točka)*
Podatki so bili zbrani **z opazovanjem** (0,5 točke) in **z uporabo statistike** (0,5 točke).
2. *Navedite in kratko pojasnite dve prednosti in dve omejitvi uporabe uradne statistike v sociološkem raziskovanju. (4 točke)*

Prednosti: – raziskovalec **uporabi že zbrane podatke**, kar skrajša čas raziskovanja,
– statistični podatki omogočajo **primerjave**,
– v raziskavo je mogoče zajeti daljša časovna obdobja,
– itd.

Omejitve – pojavlja se **problem metodologije** zajemanja podatkov,
– problem **prikazovanja** uradne statistike (grafi, tabele ...),
– zajema le **registrirana dejanja**
– itd.

Za pravilno navedbo in kratko pojasnitev dveh prednosti dobi kandidat/kandidatka 2 točki, 2 točki pa za pravilno navedbo in pojasnitev dveh omejitev.

3. *Preglejte vir B, navedite dve v tabelo vključeni spremenljivki in za vsako določite, ali je neodvisna ali odvisna. (2 točki)*

Spol (moški, ženski) (0,5 točke) – **neodvisna spremenljivka** (0,5 točke)
Področje dejavnosti (0,5 točke) – **neodvisna** spremenljivka (0,5 točke)
Spolna struktura zaposlenih (0,5 točke) – **odvisna** spremenljivka (0,5 točke)

4. *Vsebinsko interpretirajte tabelo. (3,5 točke)*

V kmetijski dejavnosti je delež zaposlenosti moških in žensk uravnovešen. Večje razlike pa so v **nekmetijskih dejavnostih**, zlasti v **rudarstvu** in **gradbeništvu**, kjer prevladuje moška delovna sila. V **storitvenih dejavnostih** je večja zastopanost ženske delovne sile, zlasti v **zdravstvu in socialni varnosti ter izobraževanju**.

5. *Poimenujte študije, ki »proučujejo skupino v daljšem časovnem obdobju in zbirajo o njej podatke v intervalih« (vir C). (1 točka)*

To so **longitudinalne** (ali panelne) študije (1 točka).

6. *Navedite dva konkretna primera vrste raziskovanja, ki ste ga prepoznali v viru C. (2 točki)*

Slovensko javno mnenje.
Raziskovanje mladine.
Raziskave kakovosti življenja.
Itd.

Kandidat/kandidatka dobi za navedbo dveh raziskav 2 točki.

7. *Pojasnite razliko med kvantitativno in kvalitativno analizo v sociologiji in navedite eno od metod sociološkega proučevanja, ki se uporablja za kvantitativno, in eno od metod, ki se uporablja za kvalitativno analizo. (4 točke)*

Kvantitativna analiza temelji na **zbiranju podatkov**, poudari pomen **statističnih metod** in tehnik, primerna metoda je **anketa** (tudi strukturirani intervju). (2 točki)

Kvalitativna analiza usmeri pozornost na **proučevanje kvalitete odnosov** in **interpretacijo**, primerna metoda je **opazovanje, analiza dokumentov oz. virov** (tudi eksperiment in nestrukturirani intervju). (2 točki)

2. KULTURA

1. *Pojasnite razliko med živalsko in človeško komunikacijo. Pomagajte si z virom A. (4 točke)*

Živalska komunikacija je **gensko določena**, dosega raven **signalov** (zvočnih, vidnih, vonjalnih itd.). Za signal je značilna **stalnost oblike** in **vedno ista vsebina**. Sporočila se nanašajo le na **eno situacijo in so z njo neposredno povezana**. (2 točki)

Človeška komunikacija ni gensko določena. Bistvo človeške komunikacije je **oblikovanje znakov in simbolov**, ki jim **družba (kultura) določi pomen**. To omogoča človeku **simbolno komunikacijo**. (2 točki)

2. *Pojasnite razmerje med jezikom in govorom. (3 točke)*

Jezik je **podlaga govoru** (1 točka). Z govorom se jezik **ohranja in spreminja** (1 točka). Jezik je **družbena institucija**, govor pa **individualna uporaba jezika** (1 točka).

3. *Opreделите pojem simbola. Pomagajte si z virom B. (2 točki)*

Kadar nekemu predmetu, kretnji itd. **pripišemo pomen**, govorimo o simbolu (1 točka). Vsebina (pomen) simbola **je določena s kulturo** neke družbe (1 točka)

4. *Navedite konkreten primer simbola (ne iz vira B) in kratko pojasnite njegov pomen. (2,5 točke)*

Obleka, stavba, križ, petokraka zvezda, Davidova zvezda, itd.

Za navedbo enega od simbolov dobi kandidat/kandidatka 1 točko, za kratko pojasnitev vsebine simbola pa še 1,5 točke.

5. *Katere družbene okoliščine so vplivale na pojav multikulturalnosti sodobnih družb? Navedite in kratko pojasnite dve. (4 točke)*

- Kolonializem
- Vojne
- Migracije
- Mediji
- itd.

Kandidat/kandidatka dobi za vsako pravilno navedbo po 1 točko, skupaj 2 točki, za kratko pojasnitev dveh okoliščin pa še po 1 točko, skupaj 2 točki.

6. *Poimenujte in kratko pojasnite proces, ki v sodobnih družbah ogroža kulturno raznolikost. (2 točki)*

Globalizacija (ali tudi **kulturna difuzija**) (1 točka).

Za kratko pojasnitev enega ali drugega procesa dobi kandidat/kandidatka še 1 točko.

3. DRUŽBENA NEENAKOST IN GIBLJIVOST

1. *Interpretirajte dve spremembi v družbeni razslojenosti sodobnih družb, ki sta potrjeni v mnogih socioloških raziskavah. Pomagajte si z virom A. (3 točke)*

Kandidat/kandidatka lahko v odgovor vključi naslednje spremembe: **krepitev srednjega razreda, notranja razslojenost, buržuiranje proletariata, zabrisane meje med razredi oz. sloji, samorekrutacija elit, individualizem itd.**

Za vsako ustrezno vključeno spremembo dobi po 0,5 točke (skupaj največ 1 točko), preostali 2 točki dobi, če navedeni spremembi ustrezno interpretira. Za interpretacijo ene spremembe dobi 1 točko.

2. *Kateri ljudje oziroma socialne kategorije v gospodarsko razvitih družbah sestavljajo višji razred in zakaj? Kaj je zanj značilno? Pri odgovoru upoštevajte določnice družbene slojevitosti po Maxu Weberu. (3 točke)*

Kandidat/kandidatka lahko vključi v odgovor **velike lastnike (delničarje) različnih podjetij, »vrhunske« menedžerje, politike, uspešne umetnike** itd. in za vsako navedbo dobi 0,5 točke (vendar skupaj največ 1,5 točke). Višji razred razpolaga **z večino družbenega bogastva oz. ima najvišje dohodke** (0,5 točke), razpolaga **z družbeno močjo** oz. ima **možnost vplivati** na družbeno dogajanje (0,5 točke) in si poskuša pridobiti **čim večji družbeni ugled** (0,5 točke).

3. *Kako imenujemo družbeno slojevitost, ki ne omogoča družbene gibljivosti, in kakšen je status ljudi v takšnem sistemu? (2 točki)*

Zaprta sistem slojevitosti (1 točka); **pripisan** družbeni status (1 točka).

4. *Navedite, katere vrste družbenih gibljivosti (mobilnosti) poznamo in eno kratko opišite. Pomagajte si z virom B. (3 točke)*

Vertikalna gibljivost, **horizontalna** gibljivost; **intergeneracijska** gibljivost; **intrageneracijska** gibljivost.

Za vsako navedeno vrsto dobijo kandidati po 0,5 točke (skupaj 2 točki), za kratek opis ene od njih pa še 1 točko.

5. *Katera razlaga revščine je predstavljena v viru C? (1 točka)*

Teorija kulture revščine (1 točka).

6. *Kratko predstavite kritiko zgornje razlage. (2 točki)*

Kritiko oblikuje teorija situacijske prisile (1 točka), ki trdi, da je obnašanje revnih prej posledica okoliščin, v katerih živijo, kakor pa kulture same (1 točka).

7. *Nekateri sociologi trdijo, da je revščina funkcionalna. Navedite dve od družbenih funkcij, ki jih pripisujejo revščini. (2 točki)*

Kandidat/kandidatka navede dve izmed naslednjih družbenih funkcij, ki jih pripisujejo revščini (za vsako dobijo po 1 točko, vendar skupaj največ 2 točki):

- revščina je **neizogibni del kapitalistične proizvodnje** in pogoj za bogastvo drugih;
- revni zagotavljajo **poceni delovno silo**;
- revni **dajejo delo** mnogim poklicem;
- **igrajo vlogo grešnega kozla** itd.

8. Na katere načine poskušajo moderne države rešiti problem revščine? Navedite in kratko pojasnite en način. (1,5 točke)
- Sistem **denarnih nadomestil** (npr. v primeru brezposelnosti);
 - različni **družinski dodatki** (npr. otroški dodatek);
 - zagotavljanje **javnih dobrin in storitev**;
 - itd.

Kandidat/kandidatka dobi za eno navedbo in kratko pojasnitev 1,5 točke.

4. DRUŽBENE SPREMEMBE/MODERNIZACIJA

1. Proces, ki je opisan v viru A, se v sociologiji pogosto označuje s pojmom modernizacija. Kaj razumemo s tem pojmom? (2 točki)

Ta proces pomeni **prehod od tradicionalnih**, predindustrijskih družb **k modernim**, industrijskim družbam (1 točka), gre za prehod **od zaprtih**, samozadostnih in statičnih družb **k odprtim** in dinamičnim družbam (1 točka).

2. V katerih državah in v katerem obdobju so potekali prvi modernizacijski procesi? (2 točki)

Najprej se ta proces začne **v Angliji v drugi polovici 18. stoletja** (1 točka), potem pa še v drugih državah **zahodne Evrope v 19. stoletju** (1 točka).

3. Že zgodnji sociologi (npr. Marx, Weber in Durkheim) so opazili, da modernizacija prinaša tudi številne probleme. S katerim pojmom Durkheim označuje temeljni problem modernih družb? Pojasnite vsebino tega pojma. (3 točke)

Temeljni problem modernih družb je **anomija** (1 točka). Za ustrezno pojasnitev vzrokov in značilnosti tega pojava dobi kandidat/kandidatka še 3 točke (vzroki so v hitrih družbenih spremembah, delitvi dela, zato se zmanjša solidarnost, krepitev sebičnih interesov, neupoštevanje pravil itd).

4. Kaj je K. Marx poudaril kot bistveno lastnost modernih industrijskih družb? (1 točka)

Komodifikacija (poblagovljenje); lahko tudi opis pojavov, ki povzročijo komodifikacijo.

5. S katerim sociološkim pojmom označujemo družbe, ki so v viru B označene kot gospodarsko visoko razvite družbe? Navedite in kratko pojasnite dve značilnosti teh družb. (4 točke)

Gre za **postindustrijske družbe** (1 točka). Za navedbo in kratko pojasnitev **dveh značilnosti** dobi kandidat/kandidatka še po 1,5 točke (prevlada terciarnega sektorja, pomen informacij, svobodna izbira življenjskega sloga itd.).

6. Na kratko pojasnite teorijo odvisne modernizacije. (4,5 točke)

Svet se deli na **središče (center) in obrobje (periferijo)**, gospodarska nerazvitost obrobja je posledica razvoja prvega sveta, **modernizacija tretjega sveta je posledica potreb prvega sveta**. Kmetijstvo se iz samozadostnega spremeni v monokulturno, razvite družbe (center) izvažajo v tretji svet zastarelo in umazano tehnologijo itd. Za ustrezno razlago dobi kandidat/kandidatka 4,5 točke, sicer ustrezno manj.

7. Kako imenujemo teorijo, ki drugače od teorije odvisne modernizacije trdi, da z industrializacijo izginjajo razlike med družbami in da tako nastaja univerzalna moderna civilizacija? (1 točka)

Teorija konvergenca (približevanja).